

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Радіоекологічна характеристика річкових систем регіону. Результа-

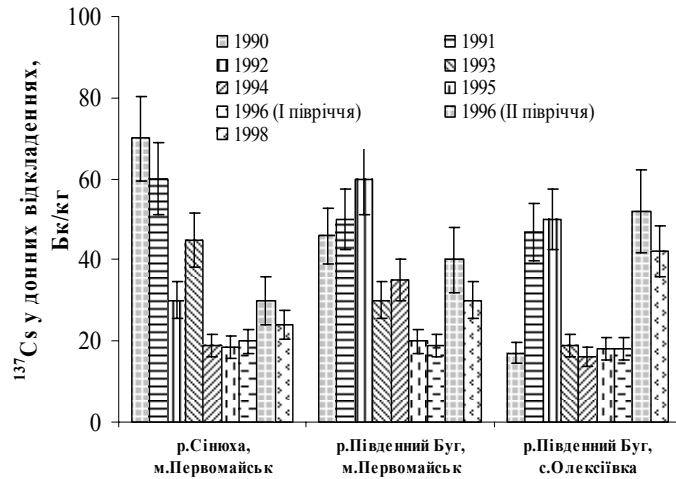

Рис. 2. Динаміка вмісту ^{137}Cs у донних відкладеннях на різних ділянках Південно-Бузького басейну вище розташування ПУ АЕС

Радіоекологічна характеристика Дніпровської річкової системи. Радіаційна ситуація в найбільшій з обстежених водних екосистем – Дніпровській річковій екосистемі – протягом 1986-2004 рр. постійно змінювалася. До 1986 р. у воді р. Дніпро активність ^{90}Sr знаходилась у межах 4 - 20 мБк/л, ^{137}Cs – 4 - 15 мБк/л. Після Чорнобильської аварії концентрація ^{90}Sr у воді зросла більше ніж у 10 разів і

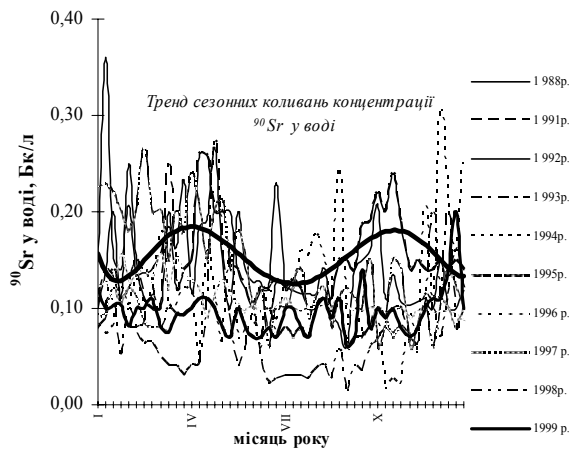

Рис. 3. Сезонні коливання ^{90}Sr у воді пониззя р. Дніпро

протягом 1987-90 рр. варіювала від 40 до 370 мБк/л. Окремі підвищення сягали до 400 - 740 мБк/л. У 1990-1992 рр. вміст ^{90}Sr у Дніпрі знизився до 0,06-0,10 Бк/л, а у пониззі (с. Нікольське) не перевищував 70-90 мБк/л. Ці рівні збереглися до 2004 р. Протягом 1988-1990 рр. спостерігалася стійка тенденція до зниження з часом вмісту ^{137}Cs в усіх водоймищах Дніпровського каскаду. В 1990 р. вміст ^{137}Cs у Каховському водосховищі зменшився до 40-80 мБк/л і в подальшому продовжував утримуватися на цьому рівні. Вміст ^3H у воді Каховського водосховища і пониззя р. Дніпро протягом часу спостережень залишався на рівні 8-10 Бк/л. Крім ^{137}Cs і ^{90}Sr , в дніпровській воді сьогодні ще реєструються “аварійні” трансуранові елементи (^{239}Pu і ^{241}Am), основним депо яких є донні відкладення, завдяки чому ці радіонукліди переносяться до пониззя Дніпра та потрапляють у зрошувальні системи, які живляться водою Дніпра.

Радіоекологічна характеристика Південно-Бузької річкової системи. Радіаційний стан Південно-Бузької річкової системи визначався, по-перше, радіаційною обстановкою верхів'я річки, і по-друге, радіонуклідним складом рідких скидів ПУ АЕС. У перші п'ять років після пуску АЕС вміст радіонуклідів у Південному Бузі зберігався на допусковому рівні. У 1988 р. радіаційна ситуація погіршилася: наслідки аварії на ЧАЕС призвели до підвищення концентрації ^{137}Cs і ^{90}Sr у воді до 100-200 мБк/л. З 1992 р. концентрація ^{137}Cs в річці

знизилася до 10-40 мБк/л, а ^{90}Sr – до 20 мБк/л. У 1993-1995 рр., після початку “продувки” ставка-охолоджувача ПУ АЕС, радіаційна ситуація у воді Південного Бугу змінилася: в районі випуску “продувних” вод і поблизу с. Бузьке (нижче АЕС) концентрація ^{90}Sr в річковій воді піднялася до 30-50 мБк/л, а концентрація ^{137}Cs в річковій воді в ці роки утримувалася на рівні 10-15 мБк/л (рис. 4), але під час паводків спостерігалася підвищення цього рівня у 2-3 рази.

Підвищення концентрації ^{137}Cs у річковій воді позначилося на акумулюванні його донними відкладеннями. В Південному Бузі, в місці надходжен-

Рис. 4. Динаміка вмісту ^{137}Cs у воді р. Південний Буг та ставка-охолоджувача 1999-2004 рр.

ня “продувних” вод ставка-охолоджувача ПУ АЕС, починаючи з 1994 р. відбувається зростання (у 2 рази) активності ^{137}Cs в мулах. Одночасно в цьому місці також зростає активність ^3H в річковій воді у 8-10 разів. Отже, у другій половині 90-х років позначився другий шлях надходження ^{137}Cs і ^3H до р. Південний Буг, а саме – з “продувними” водами ставка-охолоджувача ПУ АЕС.

Радіаційний стан водних систем районів розташування АЕС. Район розташування Запорізької АЕС. Внаслідок того, що ставок-охолоджувач Запорізької АЕС, як частина Каховського водосховища, має постійний зв'язок з ним, радіаційні умови в останньому постійно впливають на радіаційний стан прилеглої водної системи. На сьогодні концентрація “аварійно-чорнобильського” ^{90}Sr у воді Каховського водосховища визначає вміст цього радіонукліда у воді і в компонентах ставка-охолоджувача. Коефіцієнти накопичення радіонуклідів компонентами ставка-охолоджувача Запорізької АЕС в середньому становили: для ^{90}Sr – 89 ± 23 та ^{137}Cs – 356 ± 45 (донні відкладення), а також для ^{90}Sr – 96 ± 38 та ^{137}Cs – 840 ± 240 (водяні рослини (*Cladophora fracta*)).

Район розташування ПУ АЕС. Формування радіаційного стану ставка-охолоджувача АЕС відбувається: через надходження радіонуклідів при підживленні водою з Південного Бугу; за рахунок радіонуклідів, присутніх у воді промислово-дощової каналізації та в рідких скидах з очисних споруд господарсько-фекальної каналізації (ГФК) АЕС; а також у воді, що повертається після охолодження конденсаторів турбін, та в дощовій і талій воді, яка надходить з прилеглої території.

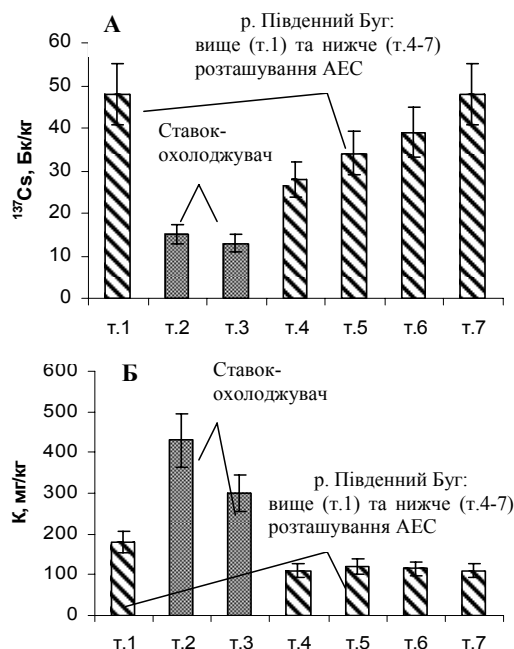
Ставок-охолоджувач ПУ АЕС характеризується високою мінералізацією води (до 2000 мгекв/л). Ймовірно, така ситуація в ставку-охолоджувачеві впливає на радіаційну ситуацію як в ньому самому, так і у всій водній системі, що з ним пов'язана. Визначено, що до 1997 р. особливої різниці між вмістом ^{137}Cs у мулах на глибині 15-20 м та у прибережній частині (0,3-0,5 м) відмічено не було, однак, за дослідженнями 1998-1999 рр., вміст ^{137}Cs на глибині водоймища був у 3-4 рази вищим. Однією з причин цього явища було підвищення в цей період мінералізації води у ставку, що призвело до зростання вмісту у воді калію (рис. 5), який, як хімічний аналог цезію, почав виштовхувати останній з нестійких сорбційних сполук у донних відкладеннях. Тобто висока солоність води ставка-охолоджувача не сприяла тривалому затриманню ^{137}Cs в ньому і призводила до виносу останнього до Південного Бугу під час “продувки”.

За результатами експериментальних досліджень, які проводили для визначення вертикального розподілу ^{90}Sr , ^{54}Mn , ^{106}Ru в донному ґрунті ставка-охолоджувача ПУ АЕС, встановлено, що в середньому 42% ^{54}Mn , 23% ^{90}Sr і лише 1% ^{106}Ru затримується у верхньому (5 см) шарі. Коефіцієнт накопичення ^{54}Mn верхнім шаром мулів у прибережній частині ставка-

охолоджувача становив 17 ± 2 , а ^{106}Ru – $0,35 \pm 0,09$. Останній зі збільшенням глибини (10-15 см) підвищувався до $0,8 \pm 0,1$, що вказує на ліпшу міграційну здібність ^{106}Ru .

За результатами проведених досліджень розрахована радіаційна ємність ставка-охолоджувача АЕС. Знайдені значення $R_{\text{вод}}$ і $R_{\text{дон}}$ для різних “станційних” радіонуклідів, як при постійній “продувці”, так і за її відсутності, можна використовувати при визначенні небезпечної кількості “станційних” радіонуклідів у воді та донних відкладеннях ставка-охолоджувача АЕС при оперативній радіоекологічній оцінці та прогнозі.

Основний внесок у сумарну радіоактивність ставків-відстійників ГФК АЕС надавали ^{137}Cs і ^3H . Вміст ^{90}Sr у воді протягом 20 років тримався в межах 20-80 мБк/л. Неоднакові об’єми каналізаційних (11 млн. м³/рік) та річкових (6 млн. м³/рік) вод призвели до того, що перші відігравали визначальну роль у формуванні радіаційної обстановки в річках Арбузинка і Мертвовод та в їхніх руслових водосховищах. Активність ^3H у воді р. Арбузинки, в місці надходження каналізаційних вод, до 1993 р. трималася на рівні 600-1100 Бк/л. Після припинення скиду каналізаційних вод, лише за рахунок фільтрації зі ставка, концентрація ^3H у цьому місці іноді доходить до 200 Бк/л. Обчислення показали, що за 10 років з каналізаційними водами АЕС (близько 10 млн. м³) до р. Арбузинки надійшло приблизно 8,5 ГБк ^{137}Cs і 34,6 ТБк ^3H . Зміни гідродинамічних і

Рис. 5. ^{137}Cs (А) та K (Б) у донних відкладеннях р. Південний Буг і ставка-охолоджувача ПУ АЕС

- t. 1 – р. Південний. Буг, с. Олексіївка
- t. 2 – ставка-охолоджувач (водна станція)
- t. 3 – ставка-охолоджувач (гребля)
- t. 4 – р. Південний. Буг, місце випуску “продувних” вод зі ставка-охолоджувача (5-7 м від берегу)
- t. 5 – те саме (середина річки)
- t. 6 – р. Південний. Буг, 500 м нижче т. 4
- t. 7 – р. Південний. Буг, 7 км нижче т. 4 (с. Бузьке)

хіміко-фізичних умов у системі “ставка-відстійники – рр. Арбузинка, Мертвовод” впливали на процеси сорбції-десорбції радіонуклідів мулами ставків-відстійників та річок Арбузинки, Мертвовод, до яких потрапляли “станційні” радіонукліди, або за рахунок прямого скиду в річку каналізаційних вод АЕС (до 1993 р.), або за рахунок фільтрації та дренажу (у теперішній час). Встановлено, що майже 87% від загальної кількості радіоцезію, яку скинуто до р. Арбузинки

за 11-річний період діяльності ПУ АЕС, осіло в річкових мулах (рис. 6). Внаслідок переважання процесів сорбції ^{137}Cs донними відкладеннями над процесами десорбції (рис. 7), забруднення цим радіонуклідом ґрунту річки відбувалося значно швидше, ніж зворотний процес – природне самоочищення за рахунок вимивання.

Визначено, що вимитий з мулів ^{137}Cs переноситься донизу за течією річки на значну відстань від забрудненої ділянки, насамперед у руслові водосховища (Трикратське і Таборівське), водами яких живиться Білоусівська зрошувальна система. Підраховано, що під час інтенсивних опадів вміст ^{137}Cs у воді водосховищ може підвищуватися у 40-150 разів.

Інша характерна риса цієї водної системи полягає у потраплянні ^3H у

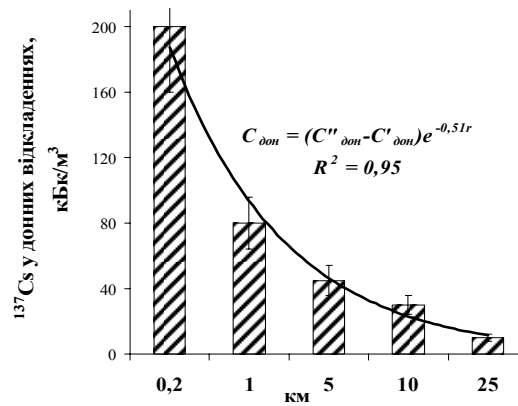

Рис. 6. Динаміка рівня ^{137}Cs у донних відкладеннях р. Арбузинки при віддаленості від місця скиду

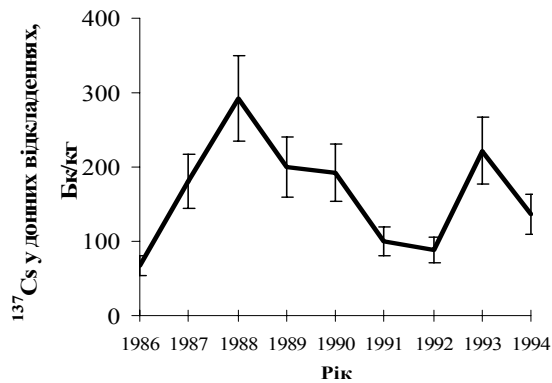
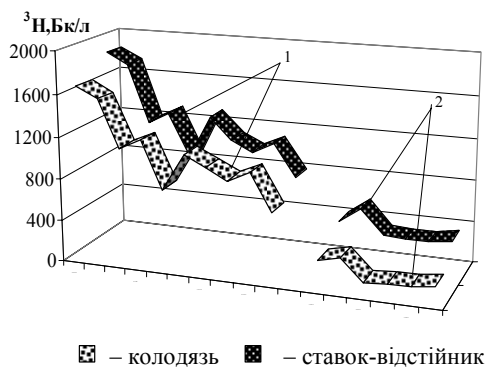

Рис. 7. Динаміка вмісту ^{137}Cs у донних відкладеннях р. Арбузинки в місці надходження вод зі ставків-відстійників ГФК ПУ АЕС

підземні водоносні горизонти (за рахунок фільтрації), в яких, як визначено, рівень вмісту ^3H може складати до 70% від його рівня у ставках-відстійниках (рис. 8).

Район будівництва Кримської АЕС. Радіаційна ситуація в водній системі району будівництва Кримської АЕС у 1986-1987 рр. зумовлювалася, в основному, присутністю в ній ^{90}Sr , ^{137}Cs , ^3H . Район будівництва АЕС не зазнав суттєвого впливу аварійного викиду Чорнобильської АЕС. Лише у 1987 р. реєструвались підвищення вмісту ^{90}Sr і ^{137}Cs у воді та компонентах за рахунок надходження у водоймища забрудненої “аварійно-чорнобильським” викидом дніпровської води, яка потрапляє через Північно-Кримський канал. Останній використовується як джерело питного та зрошувального водного забезпечення, і поява ньому в останнім часом “аварійно-чорнобильських” радіонуклідів (^{90}Sr , ^{137}Cs , ^{241}Am , ^{239}Pu) на рівнях, вищих за “фонові” значення, потребує проведення більш ретельного радіаційного контролю водойм району.

Радіоекологічна характеристика водних систем зрошуваних масивів. Довгострокові радіоекологічні дослідження в обстежених зрошувальних системах показали, що вміст радіонуклідів у зрошувальній воді визначається, в основному, рівнем активності цих радіонуклідів у річковій воді, якою наповнюються водоймища і канали зрошувальних систем. У той же час за рахунок накопичення радіонуклідів водяними рослинами і мулами (при значній їх кількості) цих водоймищ і зрошувальних каналів можливе як зниження концентрації радіонуклідів у воді (рис. 9), так і, навпаки, підвищення їх концентрації у воді через десорбцію радіонуклідів з компонентів водоймищ у випадку зміни фізико-хімічного балансу водного середовища. Нестабільність вмісту ^{137}Cs у р. Південний Буг, яка пов'язана з процесами переносу “аварійно-чорнобильського” ^{137}Cs із забруднених водозбірних територій та з коливаннями вмісту “станційного” ^{137}Cs в “продувних” водах, призводить до коливань вмісту цього радіонукліда у воді Південно-Бузької та Білоусівської зрошувальних систем (рис. 10, 11).

Рис. 8. Динаміка активності ^3H в питному колодязі (с. Новоселівка) та у ставку-відстійнику ГФК АЕС до (1) та після (2) припинення надходження каналізаційних вод ПУ АЕС до р. Арбузинки

Періодичні підвищення активності ^{137}Cs (у 2-3 рази) відбувалися також у воді Інгулецької зрошувальної системи, але причина цього полягала у надходженні забруднених і мінералізованих вод з Криворізького гірничопромислового басейну у р. Інгулець. Зміни концентрації ^{90}Sr в дніпровській воді та інші фактори безпосередньо впливали на вміст цього радіонукліда у воді Інгулецької зрошувальної системи і, як результат цього, наприкінці 90-х років вміст ^{90}Sr у воді цієї зрошувальної системи, порівняно з Південно-Бузькою і Білоусівською, збільшився у 3-4 рази, а порівняно з Каховською і Краснознаменською – у 10 разів. Поява в останні роки у водоймищах регіону (Каховське водосховище, Дніпровський лиман) трансуранових радіонуклідів (^{239}Pu , ^{241}Am) призвела до того, що по всьому північно-кримському каналу відбулося забруднення ^{239}Pu донних відкладень і більш поширених у ньому видів прісноводних рослин (*Cladophora fracta* і *Potamogeton perfoliatus*), що, в свою чергу, може бути причиною вторинного забруднення цим радіонуклідом зрошувальної води. Таким чином, для кожної зрошувальної системи наявні характерні риси формування радіаційної ситуації та динаміки змін складу і рівня активності радіонуклідів у зрошувальній воді.

Встановлені за результатами експерименту на території Інгулецького зрошуваного масиву коефіцієнти переходу “станційних” радіонуклідів у сільсько-

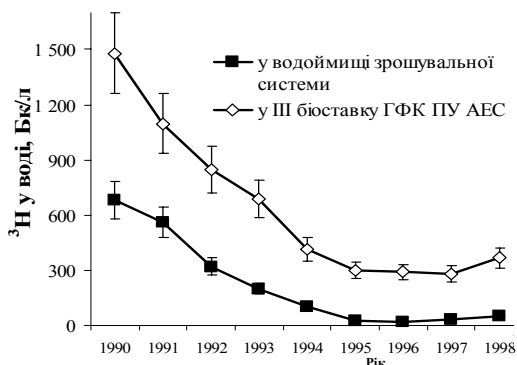

Рис. 9. Динаміка вмісту ^3H у Трикратському водоймищі порівняно з біоставком ГФК ПУ АЕС

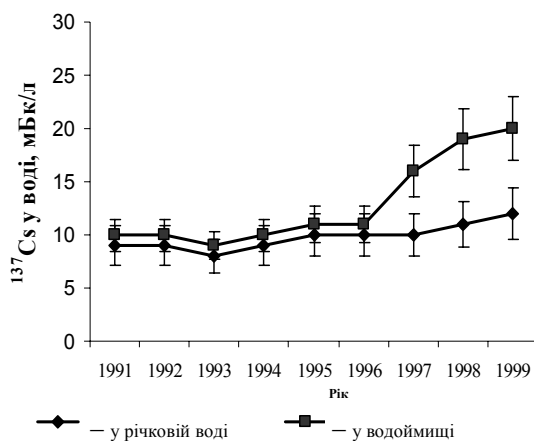

Рис. 10. Динаміка вмісту ^{137}Cs у зрошувальній воді порівняно з р.Південний Буг

господарські культури зі зрошувальної води залишаються актуальними і корисними у галузі радіаційної безпеки населення, а розраховані контрольні концентрації радіонуклідів у зрошувальній воді використані в офіційних документах, що обмежують надходження “станційних” радіонуклідів населенню з продукцією зрошуваного землеробства [Григор’єва та ін., 2006].

Особливості міграції радіонуклідів у природно-техногенних водоймищах південного регіону.

Результати визначення інтенсивності накопичення радіонуклідів компонентами всіх обстежених водних об’єктів показали, що навіть з урахуванням розсіювання (10-15%) коефіцієнти накопичення радіонуклідів донними відкладеннями, водними рослинами та рибою мали деяку різницю між обстеженими водними об’єктами. Коефіцієнт накопичення ^{90}Sr донними відкладеннями для різних водойм знаходиться в інтервалі 60 ± 160 , ^{137}Cs – 300 ± 900 , а ^3H – $0,4 \pm 1,2$ (рис. 12). Значення коефіцієнтів накопичення радіонуклідів водними рослинами знаходяться в інтервалі: ^{90}Sr – 80 ± 150 ; ^{137}Cs – 200 ± 850 ; ^3H – $0,5 \pm 1,2$ (рис. 13); а коефіцієнтів накопичення радіонуклідів рибою – для ^{90}Sr – 4 ± 10 , ^{137}Cs – 150 ± 230 та ^3H – $0,6 \pm 1,0$.

Найбільші коефіцієнти накопичення ^{90}Sr і ^{137}Cs донними відкладеннями і водними рослинами Південного Бугу були на початку “продувки” ставка-охолоджувача АЕС: для донних відкладень – 170 ± 38 і 1237 ± 64 , для водних рослин (*Cladophora fracta*, *Potamogeton perfoliatus*) – 115 ± 35 і 427 ± 76 відповідно для ^{90}Sr і ^{137}Cs .

Коефіцієнти накопичення радіонуклідів рибою (м’язи) Південного Бугу протягом 1986-2003 рр. утримувались на одному рівні: для ^{90}Sr – 4-8 та ^{137}Cs – 180-400. Найбільшим цей показник був у плотви (*Rutilus rutilus* L.): для ^{90}Sr – 8 ± 2 та ^{137}Cs – 430 ± 74 ; меншим – у судака (*Stizostedion luzio-perca* L.): для ^{90}Sr – 4 ± 1 та ^{137}Cs – 210 ± 38 . Коефіцієнти накопичення радіонуклідів карасем (*Carassius carassius* L.) ставка-охолоджувача АЕС становили для ^{90}Sr 9 ± 3 , ^{137}Cs – 237 ± 51 та ^3H – $0,7 \pm 0,4$. Причому якщо коефіцієнт накопичення ^3H під час спостережень знаходився на одному рівні, то коефіцієнти накопичення

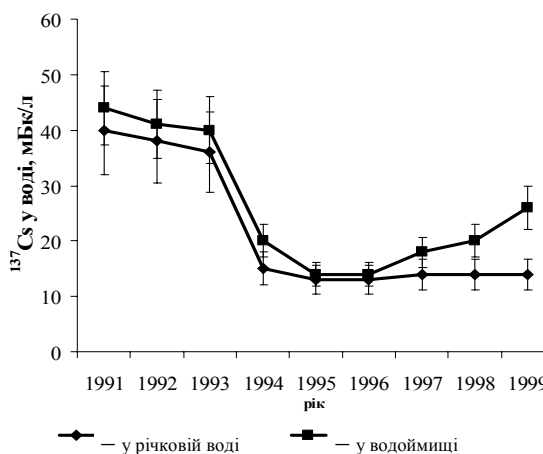

Рис. 11. Динаміка вмісту ^{137}Cs у зрошувальній воді порівняно з р. Арбузинкою

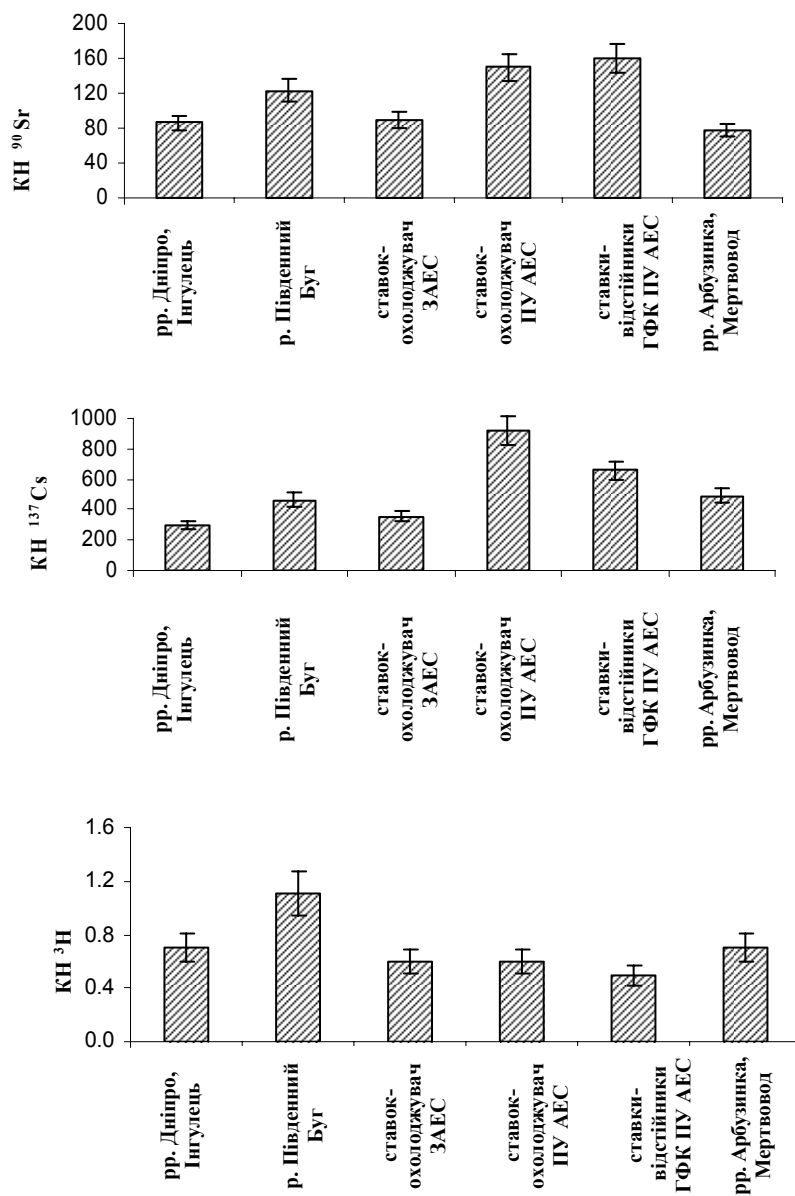

Рис. 12. Коефіцієнти накопичення ^{90}Sr , ^{137}Cs , ^3H донними відкладеннями різних водних об'єктів

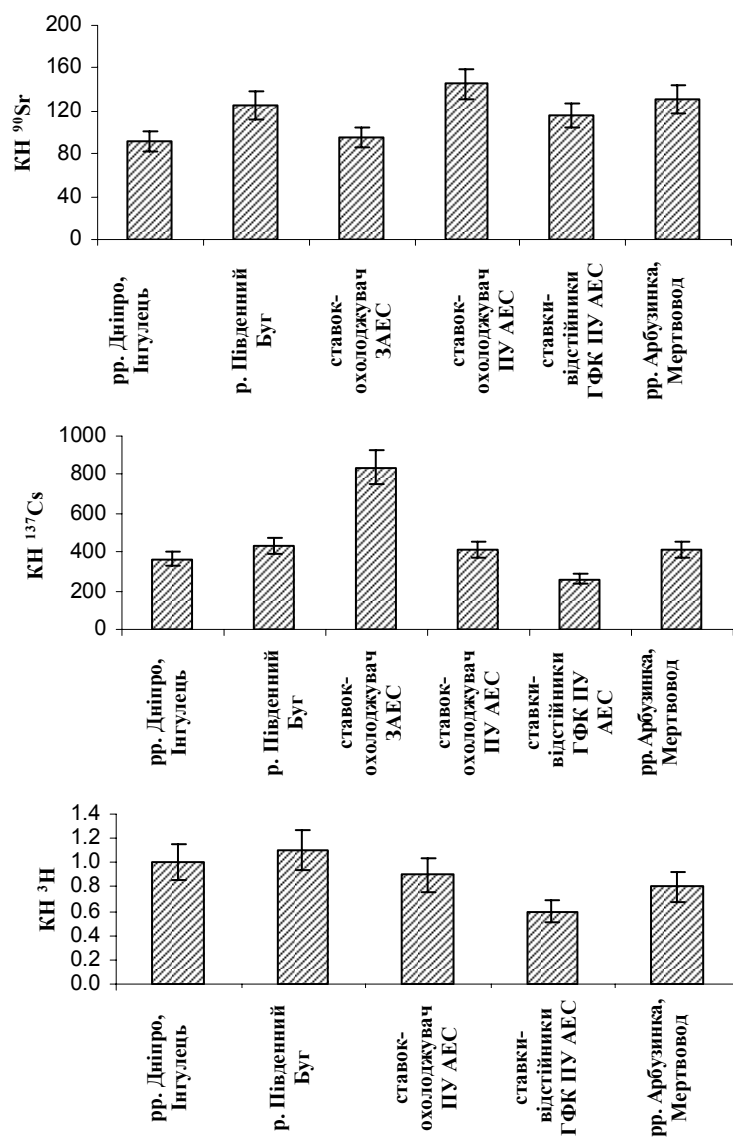

Рис. 13. Коефіцієнти накопичення (КН) ^{90}Sr , ^{137}Cs , ^3H прісноводними рослинами (*Cladophora fracta*, *Potamogeton perfoliatus*) різних водних об'єктів

^{137}Cs та ^{90}Sr коливалися в межах 6–10 і 15–358 відповідно. Такі розбіжності у розмірах накопичення радіонуклідів обстеженими видами риб пояснюються, по-перше, неоднаковим рівнем присутності радіонуклідів у харчовій базі риби, по-друге, особливостями міграції різних видів риби в акваторіях водоймищ, котрі, залежно від природних умов, мають свої особливості.

Дослідження розподілу радіонуклідів між органами і тканинами риби, які були проведені в рр.

Дніпро, Південний Буг у травні-червні 1986 р., а також в останні роки, свідчать про різницю між процесами накопичення “аварійно-чорнобильських” радіонуклідів органами і тканинами риби у різні строки з моменту потрапляння цих радіонуклідів у водойму. Вміст ^{90}Sr , ^{137}Cs у м’язах усіх обстежених видів риби як з дніпровського басейну: чехоня (*Pelecus cultratus* L.), клепець (*Abramis sapa* Pall.), плотва (*Rutilus rutilus* L.), густера (*Blicca bjoerkna* L.), лящ (*Abramis brama* L.), окунь (*Perca fluviatilis* L.), судак (*Stizostedion luzioperca* L.), так і з південно-бузького басейну: лящ, судак, плотва, короп (*Cyprinus carpio* L.), карась (*Carassius carassius* L.), щука (*Esox lucius* L.) в 1986 р. суттєво відрізнявся від аналогічних показників, отриманих у 1993–2003 рр. У перші місяці після аварії на ЧАЕС розподіл ^{90}Sr у дніпровській рибі: плотва (*Rutilus rutilus* L.), густирка (*Blicca bjoerkna* L.), лящ (*Abramis brama* L.), чехоня (*Pelecus cultratus* L.) між м’язами, нутрощами, кістками й лускою становив відповідно 2, 46, 24 і 28%, а у 2003 р. – 1, 39, 31, 28% відповідно, що вказує на те, що для встановлення фізико-хімічної рівноваги ^{90}Sr у водній системі потрібен час. Радіоізотопи Cs у перші дні після аварії були знайдені в дніпровській рибі переважно в м’язах (50%) та нутрощах (50%), а за даними 2003 р., розподіл між м’язами, нутрощами, кістками, лускою риби мав вигляд: 24, 53, 14 та 9% відповідно.

Співвідношення між активностями ^{90}Sr в органах і тканинах риб (м’язи, нутрощі, кістки, луска) для різних видів риб зі ставка-охолоджувача АЕС, за даними досліджень у 1987–1997 рр., мали інший вигляд: карась (*Carassius carassius* L.) 1, 3, 16, 80%; короп (*Cyprinus carpio* L.): 1, 3, 27, 69%; головань (*Leuciscus cephalus* L.): 1, 2, 37, 60%; судак (*Stizostedion luzioperca* L.): 1, 4, 16, 79% відповідно.

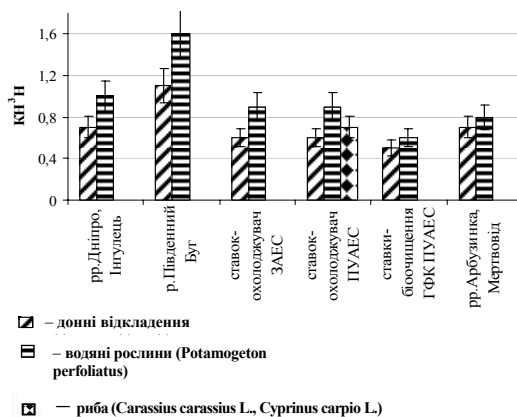

Рис. 14. Концентрація ^3H компонентами різних водних об'єктів

Встановлені регресійні рівняння зв'язку між вмістом радіонуклідів в рибі (м'язи) і в компонентах водної системи (табл. 1), а також у водяних рослинах (*Potamogeton perfoliatus*) і в компонентах водоймищ (табл. 2), апробовані в різні часи досліджень і знайшли своє підтвердження на практиці.

Результати досліджень дозволили визначити специфічність концентрування ^{90}Sr , ^{137}Cs , ^3H донними відкладеннями, водяними рослинами і рибою для різних водних об'єктів. Більш інтенсивно майже всі компоненти концентрували ^{137}Cs (300-900), в меншій мірі – ^{90}Sr (80-150), і найменше – ^3H (0,8-1,2). У загальному концентруванні ^3H з води компонентами ставка-

Таблиця 1
Регресійні рівняння зв'язку між вмістом радіонуклідів у м'язах риби: лящ (*Abramis brama L.*), плотва (*Rutilus rutilus L.*) та компонентах водойм

	^{90}Sr	^{137}Cs
Між рибою і водою	$C_{\text{риб}} = 20,8C_{\text{вод}} + 1,5$ ($r = 0,5$)	$C_{\text{риб}} = 70C_{\text{вод}} + 2,5$ ($r = 0,67$)
Між рибою і донними відкладеннями	$C_{\text{риб}} = 0,034C_{\text{дон}} + 2,1$ ($r = 0,6$)	$C_{\text{риб}} = 0,117C_{\text{дон}} + 2,4$ ($r = 0,65$)
Між рибою і водними рослинами (<i>Potamogeton perfoliatus</i>)	$C_{\text{риб}} = 0,019C_{\text{росл}} + 3,4$ ($r = 0,7$)	$C_{\text{риб}} = 0,058C_{\text{водор}} + 7,4$ ($r = 0,65$)

де $C_{\text{риб}}$ – питома активність радіонукліда в м'язах риби (Бк/кг), $C_{\text{вод}}$ – об'ємна активність радіонукліда у воді (Бк/л), $C_{\text{дон}}$ – питома активність радіонукліда у донних відкладеннях (Бк/кг), $C_{\text{росл}}$ – питома активність радіонукліда у водяних рослинах (Бк/кг); r – коефіцієнт кореляції лінійної залежності.

Таблиця 2
Регресійні рівняння зв'язку між вмістом радіонуклідів у водяних рослинах (*Potamogeton perfoliatus*) та компонентах водойм

	^{90}Sr	^{137}Cs
Між водними рослинами і водою	$C_{\text{росл}} = 0,003C_{\text{вод}} - 0,03$ ($r = 0,75$)	$C_{\text{росл}} = 0,002C_{\text{вод}} - 0,01$ ($r = 0,74$)
Між водними рослинами і донними відкладеннями	$C_{\text{росл}} = 0,56C_{\text{дон}} + 43,8$ ($r = 0,60$)	$C_{\text{росл}} = 0,39C_{\text{дон}} + 40,2$ ($r = 0,50$)

де $C_{\text{росл}}$ – питома активність радіонукліда у водяних рослинах (*Potamogeton perfoliatus*) (Бк/кг), $C_{\text{вод}}$ – об'ємна активність радіонукліда у воді (Бк/л), $C_{\text{дон}}$ – питома активність радіонукліда у донних відкладеннях (Бк/кг); r – коефіцієнт кореляції.

охолоджувача ПУ АЕС рибна складова мала значну величину (0,6 - 0,7) (рис. 14).

Умови кожного водного об'єкта помітно впливали на інтенсивність концентрування радіонуклідів його компонентами: ^{90}Sr в найбільшій мірі концентрували донні відкладення ставка-охолоджувача ПУ АЕС, ^{137}Cs – донні відкладення ставка-відстійника, ставка-охолоджувача ПУ АЕС та водяні рослини ставка-охолоджувача ЗАЕС, а ^3H – в найбільшій кількості концентрувався донними відкладеннями і водяними рослинами (*Cladophora fracta*) річок Південний Буг і Арбузинка (рис. 15).

Це підтверджує існування характерних рис щодо формування радіаційного стану в кожній водоймі, що, вважаємо, потрібно враховувати при встановленні розміру радіоємності певного водоймища під час оцінки і прогнозуванні радіаційної ситуації. Отримані дані можуть бути використані при складанні програми радіоекологічного моніторингу та обсягу заходів щодо дезактивації водоймищ обстежених водних систем.

Методологічні підходи до управління радіоємністю водоймища по зниженню його радіоактивного забруднення. Використовуючи міграційні особливості радіонуклідів у водоймах і знайдені дослідним шляхом величини розподілу радіоактивних речовин в їх компонентах можна на практиці задіяти водоймище у дезактиваційних заходах, спрямованих на поліпшення радіаційної ситуації у водних екосистемах регіону, особливо в екстремальних (аварійних) ситуаціях, коли водоймища можна застосувати як інструмент вилучення (тимчасове сховище) радіоактивних речовин зі своєї водної системи або з прилеглих забруднених територій.

З цією метою розроблена методологія управління радіоємності водоймища (водної системи), яка дає змогу регулювати загальну кількість радіонуклідів та їхній розподіл у водоймищі, а також розмір депонування радіонуклідів залежно від кількості їх надходження до водоймища.

Управління радіоємністю водоймища (водної системи) для покращання його радіаційного стану включає три розділи (блоки):

1. *Аналіз і оцінка існуючої радіоекологічної ситуації у водоймищі.* Цей розділ містить заходи, виконання яких дозволяє мати достатньо повну характеристику існуючої радіаційно-хімічно-біологічної та гідрологічної ситуації у водоймищі, а також визначати шляхи надходження радіоактивних та інших шкідливих речовин до нього.

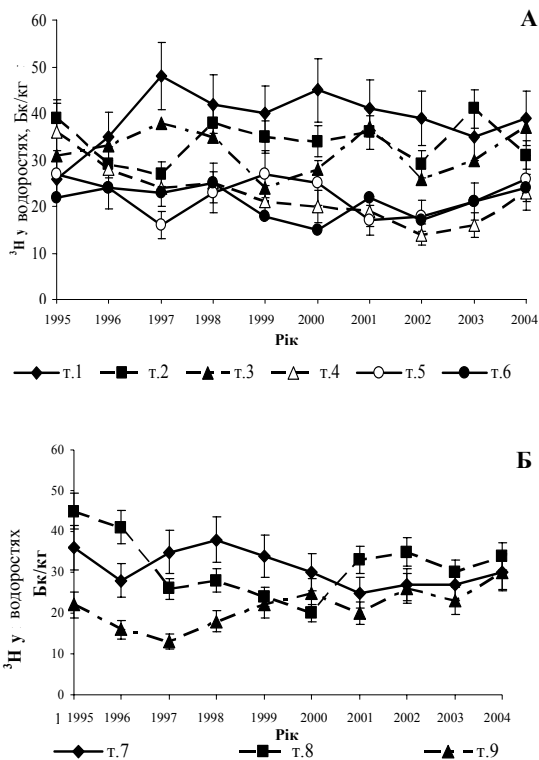
2. *Визначення мети і складання завдань щодо характеру покращання радіаційної обстановки.* Після проведення аналізу і оцінки радіаційної ситуації та враховуючи всі дані, які отримано на першому етапі, а також існуючі техніко-економічні можливості, встановлюється перелік завдань для здійснення встановленої мети.

3. *Розробка спеціальних заходів і технологія їх реалізації.* Розробка спеціальних заходів і технологія їх реалізації вимагають ретельного обґрунту-

вання і підготовки як у науково-технологічній частині, так і в техніко-економічному напрямку. Контрзаходи можуть реалізовуватися як окремо, так і в комплексі (рис. 16).

Розроблена методологія управління радіоємністю водоймища з метою покращання радіаційної ситуації була реалізована у ставка-охолоджувачі ПУ АЕС у 1988-1991 рр. На практиці був задіяний один з контрзаходів: використання водяних рослин для дезактивації та розсолення води ставка-охолоджувача АЕС. Результати натурного експерименту з дезактивації ставка-охолоджувача ПУ АЕС за допомогою макрофітів свідчили про високу сорбційну здатність місцевих прісноводних рослин (*Cladophora fracta* і *Potamogeton natans*), що при проведенні широкомасштабних дезактиваційних робіт надає їм головну роль. Деякі зі вказаних контрзаходів здійснюються сьогодні в районі ПУ АЕС. Так, з 1990 року здійснюється

„продувка“ ставка-охолоджувача АЕС, у процесі якої постійно, зі швидкістю 2 м³/с, вода зі ставка-охолоджувача скидається до р. Південний Буг, і одночасно здійснюється його поповнення річковою водою. За рахунок цього заходу рівні мінералізації та радіоактивності води ставка-охолоджувача значно зменшуються. Окрім цього, при необхідності періодично один з

Рис. 15. Динаміка вмісту ³H у водоростях (*Cladophora fracta*) водоймищ, які пов'язані з ПУ АЕС (1995-2004 рр.)

А) у руслі р. Арбузинка – р. Мертвовод (на відстані від ставка-відстійника): т. 1 – с. Новоселівка (4 км); т. 2 – с. Агрономія (10 км); т. 3 – с. В.Роздол (15 км); т. 4 – с. Трикрати (20 км); т. 5 – с. Воронівка (30 км), т. 6 – м. Вознесенськ (44 км); Б) у руслі р. Південний Буг: т. 7 – місце скиду „продувних” вод у річку; т. 8 – с. Бузьке (7 км нижче т. 7); т. 9 – с. Олексіївка (10 км вище т. 7).

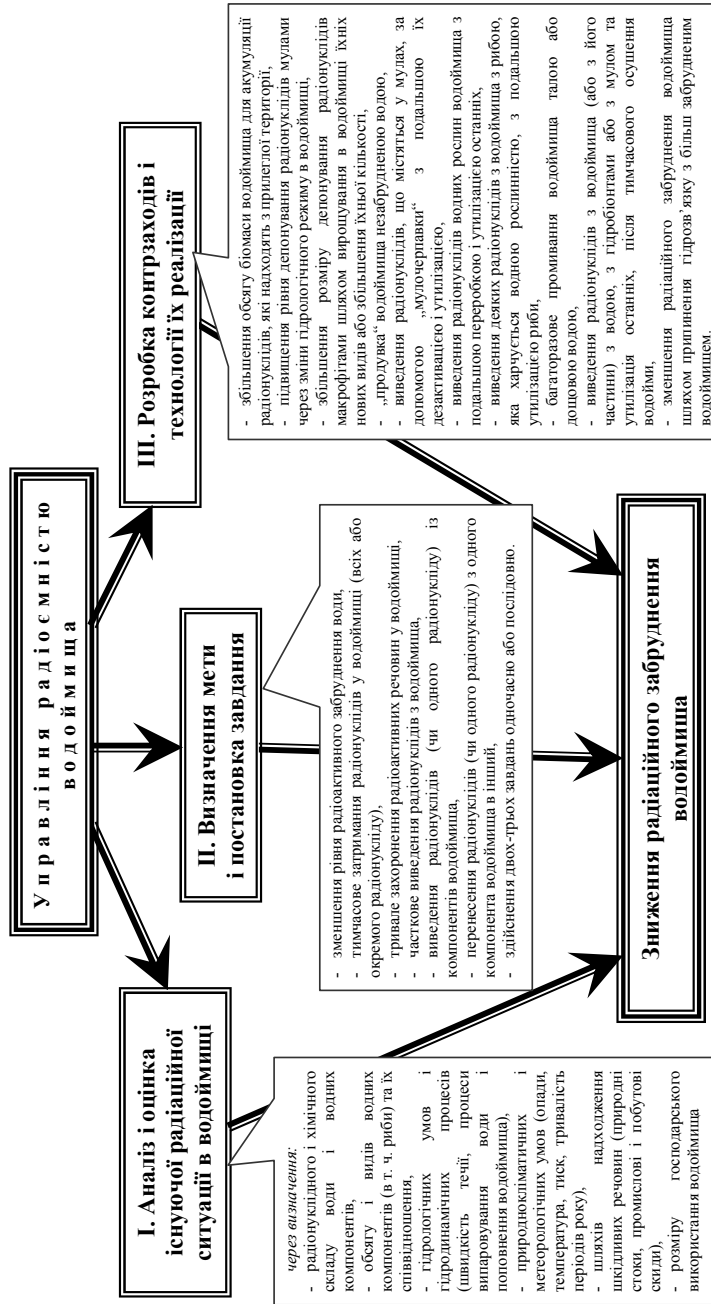

Рис. 16. Блок-схема управління радіємністю водоймища

трьох ставків-відстійників споруд промислово-побутових скидів ПУ АЕС осушується для проведення робіт із виведення радіонуклідів і мінеральних речовин з мулом, а також для відновлення його проектних гідрологічних характеристик.